

Aleksander Wolter
Jerzy Ignatowicz
Krzysztof Stefaniuk

Prawo cywilne

Zarys części ogólnej

3. wydanie



Wolters Kluwer

Aleksander Wolter
Jerzy Ignatowicz
Krzysztof Stefaniuk

Prawo cywilne

Zarys części ogólnej

3. wydanie

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 15 listopada 2017 r.

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Grażyna Polkowska-Nowak

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Paterak-Kondek

Łamanie
Wolters Kluwer Polska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni


SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska SA, 2018

ISBN: 978-83-8107-834-4
3. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Przedmowa do wydania z 2017 roku	13
Przedmowa z 2001 roku	15
Przedmowa Autora do wydania z 1967 roku	17
Rozdział I	
Ogólna charakterystyka prawa cywilnego	19
§ 1. Pojęcie prawa cywilnego	19
§ 2. Zakres prawa cywilnego	28
§ 3. Zasady prawa cywilnego	38
§ 4. Systematyka polskiego prawa cywilnego	41
§ 5. Materiały doktrynalne i orzecznicze z zakresu części ogólnej prawa cywilnego	47
Rozdział II	
Zarys historii źródeł polskiego prawa cywilnego	51
§ 1. Charakterystyka podstawowych źródeł prawa cywilnego obowiązującego na ziemiach polskich w okresie zaborów	51
§ 2. Unifikacja prawa cywilnego	54
§ 3. Kodyfikacja prawa cywilnego	58
§ 4. Reforma prawa cywilnego	63
Rozdział III	
Źródła obowiązującego w Polsce prawa cywilnego	71
§ 1. Prawo cywilne stanowione	71
§ 2. Kodeks cywilny i inne akty normatywne z zakresu prawa cywilnego...	76
§ 3. Zwyczaje i prawo zwyczajowe	82
§ 4. Orzecznictwo sądów i Trybunału Konstytucyjnego oraz nauka prawa	84
§ 5. Zasady współżycia społecznego	88

Rozdział IV

Normy prawa cywilnego	95
§ 1. Normy prawne. Przepisy prawne i ich klasyfikacja.....	95
§ 2. Zasięg mocy obowiązującej przepisów prawnych w przestrzeni.....	102
§ 3. Zasięg czasowy przepisów prawnych.....	104
§ 4. Zbieg norm	112
§ 5. Stosowanie prawa cywilnego	114
§ 6. Wykładnia przepisów prawa cywilnego i analogia	116

Rozdział V

Stosunek cywilnoprawny	127
§ 1. Pojęcie i struktura stosunku cywilnoprawnego.....	127
§ 2. Zdarzenia cywilnoprawne.....	136

Rozdział VI

Prawo podmiotowe	149
§ 1. Istota prawa podmiotowego	149
§ 2. Normatywne postacie praw podmiotowych i uprawnień	156
§ 3. Rodzaje i typy praw podmiotowych	161
§ 4. Nabycie, zmiana i wygaśnięcie prawa podmiotowego	169
§ 5. Wykonywanie praw podmiotowych	175
§ 6. Nadużycie prawa podmiotowego	177
§ 7. Kolidzja praw podmiotowych	184
§ 8. Zbieg roszczeń.....	186

Rozdział VII

Osoby fizyczne	189
§ 1. Człowiek jako podmiot prawa	190
§ 2. Początek zdolności prawnej osoby fizycznej.....	192
§ 3. Zdolność prawna osoby fizycznej.....	195
§ 4. Zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej	198
§ 5. Tożsamość osoby fizycznej.....	207
§ 6. Stan cywilny	209
§ 7. Dobra osobiste.....	215
§ 8. Zamieszkanie.....	227
§ 9. Koniec bytu osoby fizycznej.....	229

Rozdział VIII

Osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej	235
§ 1. Wprowadzenie.....	236
§ 2. Rozwój historyczny instytucji osób prawnych	237

§ 3. Istota osób prawnych.....	238
§ 4. Pojęcie osoby prawnej	240
§ 5. Powstanie osoby prawnej.....	241
§ 6. Zdolność prawna osób prawnych.....	244
§ 7. Zdolność do czynności prawnych; organy osób prawnych	247
§ 8. Oznaczenie osoby prawnej; ochrona jej dóbr osobistych	254
§ 9. Kategorie i rodzaje osób prawnych	257
§ 10. Koniec bytu osoby prawnej	269
§ 11. „Ułomne osoby prawne”	271
§ 12. Osoby prawne i inne podmioty prawa cywilnego jako przedsiębiorcy.....	275
 Rozdział IX	
Przedmioty stosunków cywilnoprawnych.....	281
§ 1. Uwagi wstępne	281
§ 2. Pojęcie rzeczy.....	282
§ 3. Klasyfikacja rzeczy	284
§ 4. Część składowa.....	287
§ 5. Przynależność.....	290
§ 6. Pożytki.....	291
§ 7. Pieniądz.....	292
§ 8. Papiery wartościowe.....	296
§ 9. Dobra niematerialne.....	299
§ 10. Przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne.....	302
§ 11. Mienie – majątek.....	305
 Rozdział X	
Czynności prawne.....	309
§ 1. Pojęcie czynności prawnej.....	309
§ 2. Oświadczenie woli	315
§ 3. Klasyfikacja czynności prawnych.....	322
§ 4. Składanie oświadczeń woli.....	339
§ 5. Wykładnia oświadczenia woli	348
§ 6. Zawarcie umowy	353
§ 7. Forma czynności prawnych.....	371
§ 8. Wady oświadczenia woli	384
§ 9. Treść czynności prawnej.....	401
§ 10. Sankcje wadliwości czynności prawnych.....	415
 Rozdział XI	
Przedstawicielstwo	429
§ 1. Istota przedstawicielstwa i jego rodzaje.....	429
§ 2. Przesłanki skuteczności przedstawicielstwa.....	432

§ 3. Pełnomocnictwo	436
§ 4. Prokura.....	441
Rozdział XII	
Przedawnienie i terminy zawite.....	447
§ 1. Dawność.....	447
§ 2. Kształtowanie się instytucji przedawnienia w prawie polskim	449
§ 3. Istotne cechy przedawnienia	451
§ 4. Bieg terminów przedawnienia	459
§ 5. Terminy zawite.....	471
Rozdział XIII	
Ochrona praw podmiotowych.....	477
§ 1. Uwagi wstępne	477
§ 2. Ochrona własna	481
§ 3. Ochrona sądowa.....	483
§ 4. Ciężar dowodu	490
§ 5. Domniemania.....	492
§ 6. Dobra wiara	495

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
- k.h. – ustawa z 27.10.1933 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 82, poz. 600 ze zm.)
- k.m. – ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2016 r. poz. 66 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i sprost.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2016 r. poz. 1966 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2017 r. poz. 1257)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1577)
- k.z. – ustawa z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
- p.a.s.c. – ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 2064)
- p.o.p.c. – ustawa z 18.07.1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 34, poz. 311)
- pr. aut. – ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 880 ze zm.)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 1876)
- pr. spadk. – dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 328 ze zm.)
- pr. spółdz. – ustawa z 16.11.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2017 r. poz. 1560 ze zm.)
- pr. stow. – ustawa z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2017 r. poz. 210)

p.w.k.c.	-	ustawa z 23.04.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 94 ze zm.)
p.w.p.	-	ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 776)
u.f.	-	ustawa z 6.04.1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2016 r. poz. 40 ze zm.)
u.g.n.	-	ustawy z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2016 r. poz. 2147 ze zm.)
u.KRS	-	ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2017 r. poz. 700 ze zm.)
u.k.w.h.	-	ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2017 r. poz. 1007 ze zm.)
u.p.p.	-	ustawa z 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1384 zm.)
u.s.m.	-	ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1222 ze zm.)
u.w.l.	-	ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2015 r. poz. 1892 ze zm.)
u.z.r.r.z.	-	ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2017 r. poz. 1278)

Publikatory, czasopisma i inne

DPP	-	Demokratyczny Przegląd Prawniczy
Dz.U.	-	Dziennik Ustaw
GKA	-	Główna Komisja Arbitrażowa
GSP	-	Gdańskie Studia Prawnicze
j.g.u.	-	jednostka gospodarki uspołecznionej
KPP	-	Kwartalnik Prawa Prywatnego
M.P.	-	Monitor Polski
M.Pr.	-	Monitor Prawniczy
NP	-	Nowe Prawo
NSA	-	Naczelny Sąd Administracyjny
OA	-	Orzecznictwo Arbitrażowe
OKA	-	Okręgowa Komisja Arbitrażowa
ONSA	-	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSN	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSN-ZD	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Zbiór Urzędowy Dodatkowy
OSNP lub OSNAP	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
orz.	-	orzeczenie
OSP	-	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	-	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	-	Państwo i Prawo
PiŻ	-	Prawo i Życie
PN	-	Przegląd Notarialny
PPH	-	Przegląd Prawa Handlowego
PS	-	Przegląd Sądowy

PUG	–	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPiE	–	Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SA	–	Sąd Apelacyjny
SC	–	Studia Cywilistyczne
SN	–	Sąd Najwyższy
SP	–	Studia Prawnicze
SW	–	Sąd Wojewódzki
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
TPP	–	Transformacje Prawa Prywatnego
ZNIBPS	–	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego

Publikacje zwarte

- K.C. Komentarz do art. 1–449¹ – Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz do art. 1–449¹*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016
- K.C. Komentarz LEX – Kodeks cywilny. Komentarz LEX*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012
- Kodeks cywilny. Komentarz – Kodeks cywilny. Komentarz LEX*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016
- Komentarz do ks. I k.c. – Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak, Warszawa 2014
- Komentarz do art. 1–449¹⁰ – Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz do art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015
- Komentarz do k.r.o. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, praca zbiorowa, Warszawa 1975
- Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015
- S. Grzybowski, *System*, 1974 – S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, Ossolineum 1974
- System – System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985
- System Prawa Prywatnego*, t. 1 – *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012
- System Prawa Prywatnego*, t. 2 – *System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008
- System Prawa Prywatnego*, t. 3 – *System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa, wyd. 2003, 2013
- System Prawa Prywatnego*, t. 5 – *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013
- System Prawa Prywatnego*, t. 6 – *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014
- System Prawa Prywatnego*, t. 11 – *System Prawa Prywatnego*, t. 11, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2014

- System Prawa Prywatnego*, t. 13 – *System Prawa Prywatnego*, t. 13, *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa, wyd. 2013, 2017
- System Prawa Prywatnego*, t. 14a – *System Prawa Prywatnego*, t. 14a, *Prawo własności przemysłowej*, red. R. Skubisz, Warszawa, wyd. 2012, 2017
- System Prawa Prywatnego*, t. 14b – *System Prawa Prywatnego*, t. 14b, *Prawo własności przemysłowej*, red. R. Skubisz, Warszawa 2017
- System Prawa Prywatnego*, t. 14c – *System Prawa Prywatnego*, t. 14c, *Prawo własności przemysłowej*, red. R. Skubisz, Warszawa 2017
- System Prawa Prywatnego*, t. 18 – *System Prawa Prywatnego*, t. 18, *Prawo papierów wartościowych*, red. A. Szumański, Warszawa, wyd. 2010, 2016
- System Prawa Prywatnego*, t. 19 – *System Prawa Prywatnego*, t. 19, *Prawo papierów wartościowych*, red. A. Szumański, Warszawa 2006

PRZEDMOWA DO WYDANIA Z 2017 ROKU

Obecne, trzecie wydanie – w nowej wersji – podręcznika części ogólnej prawa cywilnego ukazuje się po 20 latach od jego poprzedniej edycji (wydania opatrzone późniejszymi datami to dodruki), a po 50 latach od opublikowania dzieła wyłącznego, którego ten podręcznik jest kontynuacją, pióra Aleksandra Woltera. Tyleż lat minęło również od śmierci Profesora Woltera, a 20 lat od odejścia Jerzego Ignatowicza, współautora niniejszego podręcznika.

Wznowienie tej publikacji – w zmienionej, zaktualizowanej postaci – jest w intencji niżej podpisanego oraz wydawcy swoistą formą uczczenia pamięci tych wybitnych uczonych w rocznice ich śmierci. Jest też wypełnieniem – obserwowanego przez wydawcę – zapotrzebowania „na Woltera” ze strony kolejnych roczników studentów prawa i różnych grup prawników.

Napisane przed 50 laty dzieło Aleksandra Woltera, aby mogło nadal pełnić przypisaną mu funkcję podręcznika akademickiego, wymagało, co oczywiste, istotnych zmian i uzupełnień, których dokonali najpierw Jerzy Ignatowicz i Krzysztof Stefaniuk, a w przypadku tego wydania – ostatni z wymienionych współautorów. Bez względu jednak na te zmiany i uzupełnienia głównym autorem publikacji – również w obecnej wersji – pozostaje Profesor Aleksander Wolter, ponieważ prezentowane w niej opinie w kwestiach podstawowych są z reguły zgodne lub korespondują z Jego wypowiedziami w dziele wyłącznym.

Kolejne wydanie nie różni się zasadniczo, ale różni się znacząco od dwóch poprzednich. W ciągu 20 lat nastąpiły mniej lub bardziej doniosłe zmiany w takich zwłaszcza obszarach należących do zakresu części ogólnej prawa cywilnego, jak: podmiotowość, zawieranie umów, forma czynności prawnych, przedstawicielstwo. Konieczne zatem było ich ponowne omówienie. Należało też uwzględnić powstałe w tym okresie bogate orzecznictwo i równie bogatą literaturę.

Analogicznie jak w dziele wyłącznym i we wcześniejszych wydaniach tego podręcznika także w tej edycji wprowadzono w przypisach stosunkowo liczne – jak na podręcznikowy charakter opracowania – odesłania do judykatury i piśmiennictwa. Nowością jest zamieszczenie na wstępie każdego rozdziału podstawowej literatury. Utrzymanie

mnoгих odesłań (z konieczną ich aktualizacją) wynika z dzielonego z Profesorami Wolterem i Ignatowiczem przekonania, że wykład uniwersytecki powinien wskazywać, iż treść uregulowań prawnych jest „odkrywana” w wyniku analiz i dyskusji, a niekiedy – sporów prowadzonych w literaturze prawniczej. Powinien on również zwracać uwagę na niezastąpiony udział judykatury w wyjaśnianiu sensu stosowanych przepisów.

Tak jak uprzednio zastosowano w podręczniku dwa rodzaje czcionki. To rozróżnienie oznacza tylko tyle, że czytelnicy-studenci, do których jest on adresowany, powinni położyć szczególny nacisk na partie pisane normalną czcionką, ale nie znaczy, iżby te wydrukowane *petitem* można było pominąć bez uszczerbku dla zrozumienia wykładu.

Krzysztof Stefaniuk

PRZEDMOWA Z 2001 ROKU

Jak to podkreślono w „Słowie od redakcji” do ostatniego wydania z 1986 r., podręcznik prof. Aleksandra Woltera stał się – dzięki wysokiemu poziomowi opracowania, wyczerpującemu i wybitnie pogłębionemu przedstawieniu całokształtu problematyki, precyzji sformułowań, wyjątkowo sumiennej dokumentacji, wreszcie dzięki temu, że Autor, jako członek Komisji Kodyfikacyjnej, brał czynny udział w redagowaniu kodeksu cywilnego – nie tylko nieocenioną pomocą dla studentów, lecz także w pełni wartościowym źródłem wiedzy dla praktyków oraz dla młodych pracowników naukowo-dydaktycznych. Jest tak także dlatego, że dzieło Profesora Woltera to więcej niż podręcznik, jest ono skróconym nieco systemem prawa cywilnego z zakresu jego części ogólnej. Taką ocenę potwierdza fakt, że zapotrzebowanie na to opracowanie nie słabnie.

Niestety, na skutek przedwczesnej śmierci Autor przygotował do druku tylko pierwsze wydanie (w 1967 r.) podręcznika w wersji poświęconej nowemu stanowi prawnemu wprowadzonemu przez trzy kodeksy z 1964 r.: kodeks cywilny, kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz kodeks postępowania cywilnego. Kolejne wydania (z lat 1972–1986) były z konieczności aktualizowane przez niżej podpisanego (Jerzego Ignatowicza) przez dołączanie do tekstu nowych materiałów (przede wszystkim aktów normatywnych). Jednakże ta forma od 1986 r. była znacznie utrudniona, ze względu na ówczesne przemiany społeczno-ekonomiczne, które wymagały nowego, merytorycznego naświetlenia.

Rzecz oczywista, że obecnie – po definitywnym zastąpieniu w naszym kraju gospodarki nakazowo-rozdzielczej systemem gospodarki rynkowej – takie mechaniczne niejako uwzględnianie nowych materiałów stało się niemożliwe; wystąpiła konieczność odautorskiej aktualizacji tekstu. Nowi współautorzy czynią to z należnym szacunkiem dla dotychczasowego dzieła wyłącznego Autora i zachowują maksimum tego, co może świadczyć o osobistym piętnie Jego twórczej myśli. Nadal przeto praca tak zaktualizowana pozostanie **podręcznikiem profesora Aleksandra Woltera**.

*Jerzy Ignatowicz
Krzysztof Stefaniuk*

PRZEDMOWA AUTORA DO WYDANIA Z 1967 ROKU

Niniejsze opracowanie jest – z punktu widzenia autora – trzecim książkowym wydaniem podręcznika części ogólnej prawa cywilnego (I wydanie pod nazwą „Prawo cywilne – część ogólna” ukazało się w 1955 r., II wydanie jako „Prawo cywilne – zarys części ogólnej” wyszło w 1963 r.).

Obecne wydanie oparte zostało na ogłoszonych w 1964 r. kodeksach: cywilnym, rodzinnym i opiekuńczym oraz postępowania cywilnego. Pociągnęło to za sobą konieczność gruntownego przepracowania wydania poprzedniego nie tylko z punktu widzenia zmian wynikających z powyższych kodeksów w zestawieniu z prawem przedkodeksowym, co rozumie się samo przez się, lecz także w celu niejednokrotnie innego rozłożenia akcentów lub pogłębienia poszczególnych zagadnień z problematyki części ogólnej prawa cywilnego. Tak więc np. rozbudowano wywody charakteryzujące podstawowe założenia nowego prawa cywilnego, które doczekało się aktu ustawodawczego „wiodącego” w postaci pierwszego w dziejach Polski kodeksu cywilnego, rolę i znaczenie zasad współżycia społecznego, zwłaszcza na tle konstrukcji nadużycia prawa przedmiotowego, pojęcie i sytuację prawną jednostek gospodarki uspołecznionej, zasadę jedności własności państwowej itd. Równocześnie dodano krótkie rozważania na temat zbiegu norm i zbiegu roszczeń, które mają być niejako wprowadzeniem do znacznie bardziej szczegółowej analizy centralnej postaci tego zbiegu, jaką w dziedzinie prawa o zobowiązaniach stanowi zbieg odpowiedzialności *ex contractu* i *ex delicto*.

Pewnej niewielkiej zmianie uległ układ podręcznika (wydzielenie do rozdziału XIV problematyki ochrony praw podmiotowych); jest to następstwem nowego ramowego programu szczegółowego uchwalonego na zjeździe katedr cywilistycznych w lutym 1966 r.

Pominięte zostały całkowicie uwagi dotyczące opieki i kurateli, które to instytucje są obecnie w całości unormowane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i które – przynajmniej moim zdaniem – mogą być z punktu widzenia prawidłowej dydaktyki przedstawione należycie tylko w wykładzie prawa rodzinnego.

Podobnie jak w wydaniu II pominięta została analiza struktury organizacyjnej poszczególnych rodzajów jednostek gospodarki społecznoej, skoro zajmuje się nią odrębny przedmiot na prawniczych studiach uniwersyteckich.

Szczególne trudności, z którymi autor starał się uporać, nasunęła dokumentacja źródłowa w postaci opracowań doktrynalnych czy orzecznictwa sądowego lub arbitrażowego. Od chwili wejścia w życie nowych kodeksów upłynęły zaledwie dwa lata, co oczywiście sprawia, że literatura i orzecznictwo uwzględniające nowy stan prawny są jeszcze bardzo ubogie. Nie można jednak zapominać, że kodeksy z 1964 r. nie rodziły się w pustce; w wielu, a nawet w bardzo wielu kwestiach wykorzystują one poprzednio obowiązujące przepisy prawne, recypując je bądź dosłownie, bądź z niewielkimi zmianami. Tym samym dorobek nauki i orzecznictwa z okresu przedkodeksowego nie może być traktowany jako materiał wyłącznie historyczny. Dlatego też w nowym wydaniu autor nadal starał się dać możliwie obszerną dokumentację, mając na uwadze nie tyle potrzeby studentów przygotowujących się do egzaminu, ile przydatność książki dla magistrantów, a także dla praktyki, gdyż – jak autor zdołał się przekonać ku swemu wielkiemu zadowoleniu – praktyka nie pogardziła wydaniem poprzednim. Jedynie dla odciążenia wydania niniejszego ograniczono się niekiedy do odesłania do dokumentacji zawartej w „Zarysie” z 1963 r., podając za każdym razem numer odpowiedniego rozdziału i właściwej notki.

Książka uwzględnia stan normatywny, doktrynalny i jurysprudencyjny po dzień 31 grudnia 1966 r.

Podobnie jak w poprzednim wydaniu, zastosowano dwa rodzaje czcionek celem ułatwienia studentom w zorientowaniu się, na które partie podręcznika należy położyć większy nacisk, co jednak – zdaniem autora – nie zwalnia ich od zapoznania się także z ustępami wydrukowanymi *petitem*.

Autor poczytuje sobie za swój miły obowiązek złożenie serdecznego podziękowania swym młodym współpracownikom na Katedrze, a w szczególności st. asystentowi Mgr Zofii Policzekiewicz-Zawadzkiej, która zajęła się uaktualnieniem dokumentacji źródłowej, oraz asystentowi Mgr. Krzysztofowi Stefaniukowi, który dużo trudu włożył w sprawdzanie tej dokumentacji oraz w weryfikację całego tekstu, nie wyłączając żmudnej pracy korektorskiej.

A. W.

Rozdział I

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PRAWA CYWILNEGO

Literatura podstawowa: S. Grzybowski [w:] *System*, rozdz. I i II § 9; E. Łętowska, *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1998, rozdz. 1; M. Nazar, *Przedmiot, zakres i systematyka polskiego prawa cywilnego* [w:] *W kręgu problematyki władzy, państwa i prawa. Księga jubileuszowa w 70-lecie urodzin profesora Henryka Groszyka*, red. A. Korobowicz, Lublin 1996; Z. Radwański, *Pojęcie prawa cywilnego w świetle kodeksu cywilnego (uwagi de lege lata i de lege ferenda)* [w:] *Polskie prawo prywatne w dobie przemian. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Jerzemu Młynarczykowi*, Gdańsk 2005; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne*, rozdz. 1, § 1; M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, rozdz. II § 1–5; rozdz. VI; T. Sokołowski, *Cywilnoprawna metoda regulacji a zagadnienia metodologiczne prawa cywilnego*, GSP 2007/3; A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, cz. 1 i 2; S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967, rozdz. 1.

§ 1. Pojęcie prawa cywilnego

I. Ze względu na szczególną mnogość norm prawnych – prawo reguluje przecież niemal każdą dziedzinę życia społecznego – ogół unormowań składających się na system (porządek) prawny określonego kraju nie stanowi jednolitej, niezróżnicowanej masy. Z natury rzeczy podlega podziałom wyższego i niższego rzędu. Najwyższy szczebel to podział na **gałęzie prawa**, takie jak: prawo cywilne, administracyjne, karne itp. W ich zaś ramach dokonuje się dalszych rozróżnień. Podziały te nie wynikają z ustawowych definicji poszczególnych gałęzi¹, ale też nie są dowolnie ustalone przez doktrynę prawniczą. Są natomiast formułowane przez tę doktrynę i przyjmowane przez praktykę

¹ Powyższe stwierdzenie wymaga jednak pewnej korekty. Otóż nie powinno budzić wątpliwości, że określenie przez ustawodawcę usystematyzowanego zbioru przepisów nazwą „kodeks cywilny” przesądza o zakwalifikowaniu zawartych w nim przepisów do prawa cywilnego i sprawia, że cechy regulacji kodeksowych należy postrzegać jako wyróżniające regulacje cywilnoprawne w ogólności. Por. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 7.

stosowania prawa (w szczególności przez sądy) ze względu na określone obiektywne właściwości (cechy) unormowań tworzących porządek prawny, różniące je od innych zespołów norm. Nie jest bynajmniej bezsporne, jakie cechy należy „rozpoznawać” jako obiektywne kryteria podziału porządku prawnego na gałęzie i podstawy wyodrębnienia prawa cywilnego. Kwestia ta była w przeszłości i jest nadal szeroko rozważana w piśmiennictwie prawniczym².

Najczęściej wskazuje się jako kryteria wyróżniające prawo cywilne i stanowiące podstawę podziału systemu prawa:

- 1) przedmiot regulacji lub
- 2) sposób usytuowania wobec siebie podmiotów stosunków prawnych, a więc metodę regulacji więzi społecznych.

Ad 1. Przedmiotem regulacji cywilnoprawnej są oczywiście stosunki cywilne. Ta jednak *definitio idem per idem* sama przez się niczego nie wyjaśnia; inaczej jedynie werbalizuje zagadnienie pojęcia prawa cywilnego.

Nie ulega wątpliwości, że prawo cywilne reguluje stosunki społeczne zarówno o charakterze **majątkowym**, jak i **niemajątkowym**.

Przez stosunki majątkowe rozumie się stosunki własnościowe w najszerszym tego słowa znaczeniu, i to nie tylko powstałe na tle przynależności innych dóbr do danego podmiotu, czyli dotyczące społecznego korzystania z tych dóbr, lecz także stosunki polegające na wymianie dóbr i usług (statyka i dynamika stosunków własnościowych). Jeszcze inaczej – stosunki majątkowe to te, które mają za przedmiot interesy natury ekonomicznej.

Stosunki niemajątkowe to takie, których przedmiotem są dobra niemające jako takie bezpośredniej wartości ekonomicznej, co jednak nie wyłącza, że mogą one niekiedy być ściśle powiązane ze stosunkami majątkowymi (np. naruszenie tzw. dóbr osobistych człowieka, jak zdrowie, wolność, cześć, może być połączone z poważnym uszczerbkiem majątkowym dla danej osoby). Nie budzi wątpliwości, że prawo cywilne reguluje te stosunki niemajątkowe, które pozostają w ścisłym związku ze stosunkami majątkowymi (np. problematyka zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych osób fizycznych i prawnych, ochrona cywilnoprawna wspomnianych już dóbr osobistych). Stosunki niemajątkowe dominują w dziale prawa cywilnego zwanym prawem rodzinnym, a występują niejako *ex aequo* w dziale normującym prawa na dobrach niematerialnych

² Por. M. Nazar, *Przedmiot, zakres i systematyka...*; A. Stelmachowski, *Zarys teorii...*, rozdz. 1; Z. Radwański, *Pojęcie prawa cywilnego...*; M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, rozdz. II, oraz inne publikacje powołane na wstępie rozdziału. Z wypowiedzi przedstawicieli innych dyscyplin prawnych zob. np. E. Iserzon, *Uwagi o kryterium stosunku administracyjnego*, PiP 1965/11, s. 603; J. Łętowski, *W sprawie granicy między prawem publicznym i prywatnym* [w:] *Prace z prawa cywilnego wydane dla uczczenia pracy naukowej profesora Józefa Stanisława Piątkowskiego*, red. B. Kordasiewicz, E. Łętowska, Ossolineum 1985, s. 353.

(prawo autorskie). Niewątpliwie w prawie cywilnym zdecydowanie przeważają, jako przedmiot regulacji, stosunki majątkowe.

Nietrudno jednak zauważyć, że stosunki majątkowe w różnych obszarach życia, a także stosunki niemajątkowe reguluje zarówno prawo cywilne, jak i normują je – co bezsporne – inne gałęzie prawa, a w szczególności prawo administracyjne³. Spostrzeżenie to odnosi się również do innej cechy prawa cywilnego, tej mianowicie, że reguluje takie stosunki między osobami fizycznymi i prawnymi (art. 1 k.c.) oraz tzw. ułomnymi osobami prawnymi (art. 33¹ k.c.). Potrzebne jest zatem dodatkowe, czy może raczej inne kryterium, które by pozwoliło na przeprowadzenie linii granicznej między prawem cywilnym i innymi gałęziami prawa.

Ad 2. Największą popularnością cieszy się pogląd, według którego właściwe kryterium podziału systemu prawa na gałęzie stanowi **metoda regulowania** stosunków społecznych⁴. Przyjmuje się mianowicie, że prawo cywilne to gałąź prawa (część porządku prawnego), która normuje stosunki społeczne majątkowe i niemajątkowe na **zasadzie równorzędności stron**, tzn. w taki sposób, że żadna ze stron nie jest podporządkowana drugiej⁵; chodzi rzecz jasna o ich równość formalną, gdyż faktycznej prawo cywilne *per se* nie gwarantuje⁶. U podstaw stosowania tej metody przez ustawodawcę leży, obok jeszcze innych przyczyn (gdy chodzi zwłaszcza o więzi niemajątkowe), założenie, że gospodarka, a przynajmniej jakaś jej część, powinna mieć i ma charakter gospodarki towarowo-pieniężnej, w której uczestniczą na równych prawach niezależne podmioty (osoby fizyczne i prawne) realizujące własne, indywidualne interesy.

Natomiast prawo administracyjne (tudzież inne gałęzie zaliczane do części systemu prawa określanej zbiorczo jako prawo publiczne – patrz niżej) kształtuje stosunki prawne w taki sposób, że jedna strona jest podporządkowana drugiej, którą jest podmiot wyposażony w tzw. imperium, czyli we władzę umożliwiającą jednostronne kształtowanie sytuacji prawnej tej pierwszej strony; innymi słowy, prawo administracyjne (czy szerzej –

³ Nie bez pewnych racji można wywodzić, że regulacje prawne określonych więzi społecznych podlegają „z góry” zaszerzowaniu do prawa cywilnego (np. uregulowania więzi między małżonkami) albo prawa administracyjnego (np. uregulowania stosunków prawnych dotyczących podatków) ze względu na naturę tych więzi jako przedmiotu regulacji, co może uzasadniać wniosek, że w tych wypadkach o zakwalifikowaniu unormowań do jednej lub drugiej gałęzi decyduje przedmiot regulacji. Wypada jednak zauważyć, że unormowania, których gałęziowa przynależność została wyżej „rozpoznana” ze względu na przedmiot, należą w istocie rzeczy do tych gałęzi ze względu na zastosowaną w nich cywilistyczną lub administracyjną metodę regulacji. Osobną kwestią jest to, że wybór metody przez ustawodawcę jest w większym lub mniejszym stopniu determinowany treścią więzi społecznych, których regulacje dotyczą; por. A. Stelmachowski, *Zarys teorii...*, s. 26 i 27; M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 44 i n.

⁴ Spośród wielu wypowiedzi zob. np. S. Grzybowski [w:] *System*, s. 17 i n.; M. Nazar, *Przedmiot, zakres i systematyka...*, s. 204 i n., a z literatury najnowszej – Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne...*, s. 6 i n.; M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 38 i n.

⁵ Por. S. Grzybowski [w:] *System*, s. 18; M. Safjan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 39 i 40.

⁶ A. Stelmachowski, *Zarys teorii...*, s. 6.

Obecne, trzecie wydanie – w nowej wersji – podręcznika ukazuje się po 20 latach od jego poprzedniej edycji, a po 50 latach od opublikowania dzieła wyjątkowego, którego ten podręcznik jest kontynuacją, pióra Aleksandra Woltera. Tyleż lat – tzn. 50 – minęło od śmierci Profesora Woltera, a 20 lat – od odejścia Jerzego Ignatowicza, współautora tej książki. Wznowienie publikacji – w zmienionej, zaktualizowanej postaci – jest swoistą formą uczczenia pamięci tych wybitnych uczonych w rocznice ich śmierci.

Kolejne wydanie różni się znacząco od dwóch poprzednich. W ciągu 20 lat zaszły mniej lub bardziej doniosłe zmiany w takich zwłaszcza obszarach należących do zakresu części ogólnej prawa cywilnego, jak: podmiotowość, zawieranie umów, forma czynności prawnych, przedstawicielstwo – konieczne zatem było ich ponowne omówienie.

Należało też uwzględnić powstałe w tym okresie bogate orzecznictwo i równie bogatą literaturę. Także w tej edycji wprowadzono stosunkowo liczne – jak na podręcznikowy charakter opracowania – odesłania w przypisach do judykatury i piśmiennictwa.

Nowością jest zamieszczenie na wstępie każdego rozdziału podstawowej literatury. Utrzymanie mnogich odesłań (z konieczną ich aktualizacją) wynika z dzielonego z Profesorami Wolterem i Ignatowiczem przekonania, że wykład uniwersytecki powinien wskazywać, iż treść uregulowań prawnych jest odkrywana w wyniku analiz i dyskusji, a niekiedy również sporów prowadzonych w literaturze prawniczej. Powinien też zwracać uwagę na niezastąpiony udział judykatury w wyjaśnianiu sensu stosowanych przepisów.

Tak jak uprzednio, w podręczniku zastosowano dwa rodzaje czcionki. To rozróżnienie oznacza tylko tyle, że czytelnicy studenci, do których jest on adresowany, powinni położyć szczególny nacisk na partie pisane normalną czcionką, ale nie znaczy to, iżby te wydrukowane *petitem* można było pominąć bez uszczerbku dla zrozumienia wykładu.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl



9 788381 078344 W03P01

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

CENA 79 ZŁ (W TYM 5% VAT)

ISBN 978-83-8107-834-4



Wolters Kluwer